E-ISSN 1309 - 6915

MEGARON

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE E-JOURNAL

PLANLAMA, MİMARLIK, TASARIM VE YAPIM

PLANNING, ARCHITECTURE, DESIGN AND CONSTRUCTION

CİLT *(VOLUME)* 15 - SAYI *(NUMBER)* 4 - YIL *(YEAR)* 2020

INDEXED IN

Web of Science

EMERGING SOURCES CITATION INDEX

Web of Science, Emerging Sources Citation Index, Avery Index (AIAP), TÜBİTAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, Akademia Sosyal Bilimler Indeksi (ASOS indeks), DRJI ve Ulrichs dizinlerinde yer almaktadır.

Indexed in Web of Science, Emerging Sources Citation Index, Avery Index to Architectural Periodicals (AIAP), TUBITAK ULAKBIM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, ASOS Index, DRJI, and Ulrichs.

KARE

MEGARON

PLANLAMA, MİMARLIK, TASARIM VE YAPIM
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

PLANNING, ARCHITECTURE, DESIGN AND CONSTRUCTION
THE E-JOURNAL OF YTU FACULTY OF ARCHITECTURE

E-ISSN 1309 - 6915

CİLT *(VOLUME)* 15 - SAYI *(NUMBER)* 4 - YIL *(YEAR)* 2020

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi adına
Sahibi *(Owner)* Gülay Zorer Gedik
Genel Yayın Yönetmeni *(Managing Director)* Gülay Zorer Gedik
Editörler *(Editors)* Ayşen Ciravoğlu, Sırma Turgut
Editör yardımcıları *(Co-Editors)* Gökçe Tuna Taygun
Esin Özlem Aktuğlu Aktan

Yazışma adresi *(Correnspondence address)* Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Merkez Yerleşim, Beşiktaş, 34349 İstanbul, Turkey

Tel +90 (0)212 383 25 85
Faks *(Fax)* +90 (0)212 383 26 50
e-posta *(e-mail)* megaron@yildiz.edu.tr
Web www.megaronjournal.com

Yayına hazırlama *(Publisher):* KARE Yayıncılık | Karepublishing
Tel: +90 (0)216 550 6 111 - Faks *(Fax):* +90 (0)216 550 6 112 - e-posta *(e-mail):* kareyayincilik@gmail.com

Yayınlanma tarihi *(Publication date):* Aralık *(December)* 2020

Yayın türü *(Type of publication):* Süreli yayın *(Periodical)*

Sayfa tasarım *(Design):* Ali Cangül

İngilizce editörü *(Linguistic editor):* Susan Atwood

Megaron amblem tasarım *(Emblem):* M. Tolga Akbulut

Yılda dört sayı yayımlanır. (Published four times a year).

Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), Avery Index (AIAP), TÜBİTAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, Akademia Sosyal Bilimler Indeksi (ASOS indeks), DRJI ve Ulrichs dizinlerinde yer almaktadır.

Indexed in Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), Avery Index to Architectural Periodicals (AIAP), TUBITAK ULAKBIM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, ASOS Index, DRJI, and Ulrich's.

© 2020 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - *© 2020 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture*

Türkçe ve İngilizce tam metinlere Internet ulaşımı ücretsizdir. (www.megaronjournal.com)
Free full-text articles in Turkish and English are available at www.megaronjournal.com.

MEGARON | KARE

İçindekiler / *Contents*

Megaron 2020;15(4)

MAKALELER *(ARTICLES)*

MİMARLIK *(ARCHITECTURE)*

Analysis of the Correlation Between Layout and Wayfinding Decisions in Hospitals
Hastanelerde Plan Şeması ve Yön Bulma Kararları Arasındaki İlişkinin Analizi
Aksoy E, Aydın D, İskifoğlu G 509

Design Principles for Ventilation with Regenerative Results: Vernacular Diyarbakır Houses
Havalandırmaya Yönelik İlkeler ve Rejeneratif Sonuçları: Geleneksel Diyarbakır Evleri
Darçın P 521

Hybrid-Model Simulations to Equilibrate Energy Demand and Daylight Autonomy as a Function of Window-to-Wall Ratio and Orientation For a Perimeter Office in Izmir
İzmir'de Tek Hacimli Bir Ofisin Enerji Yükü ve Gün Işığı Otonomisini Dengelemek İçin Pencere-Duvar Oranı ve Yönelimine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hibrit-Model Simülasyonları
Baş H, Kazanasmaz T 537

Learning From Vernacular Architecture in Architectural Education
Mimarlık Eğitiminde Yerel Mimarlıktan Öğrenmek
Ozorhon G, Ozorhon İF 553

A Study on the Spatial Organization of Post-Revolutionary Houses in Tabriz (1980s)
Tebriz'de Devrim Sonrası Konutların Mekânsal Organizasyonu Üzerine Bir Araştırma (1980'ler)
Golabi M, Bilsel FC 565

Toplu Konut Yerleşimlerinin Açık Alanlarında Mekânsal ve Toplumsal Verilere Dayalı Bir Değerlendirme
An Evaluation Based on Spatial and Social Data in Open Spaces of Mass Housing Settlements
Mangut B, Özsoy FA 578

Kuzey Ege Konut Mimarisinde Eleştirel Bölgeselcilik Okuması: Antik Troya, Geleneksel Ayvacık Konutları ve SM Evi Analizleri
A Reading on Critical Regionalism in the Northern Aegean Residential Architecture: Analysis of Ancient Troy, Traditional Ayvacık Houses and SM House
Gümüş İ, Polatoğlu Ç 590

Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri
Problems and Insights on Space: The Effects of Phenomenology Theory on the Concept of Space
Ulubay S, Önal F 606

Konser Salonlarının Mimari Biçimlenişlerinin Bütünsel Akustik Kaliteye Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation of the Effect of the Architectural Design of Concert Halls On Holistic Acoustic Quality
Uzun B, Yüksel Can FZ 614

Ayvalık, Georgala (Yorgola) Han'ın Mimari Kurgusu, Koruma Sorunları ve Yeniden Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on the Architectural Formation, Conservation Problems and Reuse of Ayvalık Georgala (Yorgola) Inn
Bilgiç M, Erdem A 624

PLANLAMA *(PLANNING)*

Toplum Temelli Tasarım Yaklaşımı Kapsamında Kentsel Tasarım Rehberi için Süreç Tasarımı ve Yönetimi Önerisi; Ordu Örneği
Process Design and Management Proposal for Urban Design Guides in the Scope of Community-Based Design Approach; Ordu Case
Üstündağ K, Erturan A, Sivaslıoğlu Özaltın G, Özer E 639

Spatial Organization of Public Buildings: An Evaluation on the Capital City of Turkey
Kamu Yapılarının Mekansal Organizasyonu: Türkiye'nin Başkenti Üzerine Bir İnceleme
Orhan E 663

DİĞER *(OTHER)*

Hennebique Betonarme Yapı Üretim Teknolojisinin Galata Limanı'ndaki İzleri
The Hennebique Reinforced-Concrete Construction System Traces in Galata Port
Yergün U, Çelebioğlu B 674

MAKALE
MEGARON 2020;15(4):606-613
DOI: 10.14744/MEGARON.2020.28482

Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri

Problems and Insights on Space: The Effects of Phenomenology Theory on the Concept of Space

Serhat ULUBAY,[1] Feride ÖNAL[2]

EXTENDED ABSTRACT

This study was an examination of a change in the means and manner of comprehension of the concept of space and the questions it stimulated as a result of the emergence and development of phenomenology theory in the last century. Phenomenology theory is based on the argument that our understanding of phenomena is related to our consciousness and promotes a different and deeper form of comprehension by asking questions about the essence of existence. The movement grew in the early 20th century, and challenged the dominant view of rational reality and Cartesian assumptions. Phenomenology encourages questioning what has been defined as concrete and immutable, arguing that phenomena can be grasped through internal experience rather than simply visible physical appearance and predefined ideas. According to this new concept, all of our acquisitions we call "experience" help us make sense of phenomena. Science makes its inquiries based on adopted and accepted experiences about the world. However, the phenomenological approach suggests that all adopted data, including the fundamentals of science, should also be questioned. The essential objective of the phenomenological philosophy is the extension of the field of questioning to explore the essence of facts and primary phenomena. This radical questioning deeply affected and altered the intellectual agenda of the time. Philosophers discussed and examined the intrinsic meaning of many phenomena. The concept of space lends itself to this new kind of assessment. Phenomenology theory, which aims to contribute to the base of scientific knowledge and to increase the critical foundations of philosophy, opened the prevailing semantics of space perceived as an object defined with rational boundaries and mathematical assumptions to discussion. Phenomenological opinion, contrary to the Cartesian way of thinking, argues that space cannot be deliniated by the patterns of a single reality and that an infinite number of descriptors that we discover through our acts and experiences can be applied. This vision of space is discovered through all of our direct life experiences and queries of all realms, including the social and cultural arenas, psychology and the human body, ideas of the self and the question of existence, as well as hard science. Different methodologies applied by philosophers of the phenomenology school of thought diversified the basis of questioning and definition, and thereby enriched the concept of space. This study examines the methods of reading and questioning the definition of space used by phenomenological theorists and the contributions this interpretation brought to the conceptualization of space. The critical approach of the Cartesian way of thinking was compared and contrasted with the phenomenological view. All of the acquisitions and dynamics of life are in a state of constant change. The structure of societies, the way they comprehend the world, cultural and individual mental acts are not fixed like a photograph pausing a moment. A Cartesian view considers space to be a static and frozen object. A primary contribution of phenomenology to the intellectual environment of the last century was to encourage exploration of the fact that the mode of questioning has no boundaries, that the accepted realities cannot constitute the only starting point of our questioning. In addition, it reminded us that all our social and individual experiences are a means to grasp and comprehend the concept of space. We exist in this world through our thoughts, perceptions, memory, and body; therefore, we can comprehend phenomena, including space, via all of our life experience. This study examined how the idea of space has been shaped over time, focusing on the principles of phenomenological questioning and sixteen theorists considered pioneers of this way of thinking. The questioning put forward by phenomenology changes kinetically, and it is possible that such theories of the evaluation of space can be a tool for the diversification of today's thought on the subject and the discovery of news ideas of space.

Keywords: *Cartesian philosophy; consciousness acquisitions; perception; phenomenology; space.*

Bu makale, YTÜ Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı'nda, Prof. Dr. Feride ÖNAL'ın danışmanlığında Serhat ULUBAY tarafından hazırlanan, 'Mübadele Olgusu Bağlamında Yer Kurma Pratiği Üzerine Bir Okuma' başlıklı doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

[1]Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul,
[2]Fenerbahçe Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: **28 Mayıs 2020** - **Kabul tarihi:** **06 Eylül 2020**

İletişim: Serhat ULUBAY. **e-posta:** serhatulubay@gmail.com

© 2020 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - *© 2020 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture*

ÖZ

Yirminci yüzyıl, mekân üzerine kavramsallaşmaların yoğunlaştığı bir zaman dilimi olmuştur. Kartezyen felsefenin rasyonelleştirici ve matematiksel kabullerle netliğe dayalı, mekânı kavrama biçimi sarsılmış, duyuların, algıların, bilincin öne alındığı, mekânın çok anlamlılığının önemsendiği kavrayış biçimi öne çıkmıştır. Bu durum, farklı bakış açıları ve sorgulama yöntemleriyle mekânın kavramsallaştırılmasının yolunu açmış, anlamını zenginleştirmiştir. Kuşkusuz, buradaki önemli rol, fenomenolojik düşünce biçiminin getirdiği, kökene dair sorular sorma ve benliğimize ait edimleri önemseme etkinliğine aittir. Fenomenolojik düşünce biçiminin, yirminci yüzyıl mekân kavrayışına ilişkin çok yönlü sorgusu, mekânın toplumsal, kültürel, psikolojik vb. yönelimle anlam sahasını genişletmiş, rasyonel ölçütler aracılığıyla algılama aralığına sıkışmış mekân düşüncesinin sınırlılığını ortadan kaldırmıştır. Bu çalışmada, yirminci yüzyılın mekân kavramsallaştırmasında önemli katkıları olan kuramcıların söylem ve düşünceleri üzerinden, mekân algısının değişimi, değişen kavrama biçimiyle beraber, kartezyen felsefeye yönelik eleştiriler ve fenomenolojik yaklaşımla mekânı okuma yöntemleri analiz edilmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Algı; bilinç edimleri; fenomenoloji; kartezyen felsefe; mekân.*

Giriş

Varoluşa ilişkin temel olgulardan biri olan mekân olgusu, tarih boyunca, tanımlanması güç bir kavram olagelmiştir. Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde, mekânın kartezyen felsefeden temellenen somut algılama biçimi sorgulanmış, mekân üzerine tartışmalar alevlenmiştir. Benzer zaman dilimi içerisinde, fenomenoloji[1] kuramının zenginleşmesiyle beraber, Descartes'ten yirminci yüzyılın ikinci yarısına değin hâkim olan, mekânı, Öklid geometrisine bağlı kartezyen kavrama biçimi terk edilmiş, mekânın çok boyutlu anlamı, birçok farklı yöntemle, kuramcılar tarafından irdelenmiştir. Mekânın varoluşa temellenen kökeni ve tarihselliği, geçmiş dönemlerde toplumların mekânı kavrama biçimleri, mekânın toplumsal ve gündelik hayatla olan teması, kuramcıların ilgi odağını teşkil etmiştir. Çalışmada, fenomenolojik kavrayış biçimiyle beraber, mekânın çok yönlü sorgusu ile bu sorgulamayı kuramcıların ele alış biçimleri ortaya konulacak, bu sorgulama neticesinde, yirminci yüzyılın mekân algısında yaşanan değişim ve dönüşümler irdelenecektir.

Fenomenoloji Kuramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Fenomenoloji kuramı, özne ve nesne arasındaki ilişkileri yeniden gözlemlemek ve yorumlamak amacıyla, olguların nasıl ortaya çıktığını köktenci bir yönelimle sorgulayan felsefe yaklaşımıdır. Geçtiğimiz yüzyılın, düşünsel ortamını derinden etkileyen kuram, kartezyen felsefenin rasyonelliğe dayalı kavrayış biçimini sorgulayarak, özne ve olgular arasındaki ilişkiyi gözlemlemeyi temel almıştır[2] (Merleau-Ponty, 2017, s.20-28). Fenomenoloji kuramının öncüsü kabul edilen Husserl, Brentano'nın "yönelimsellik"[3] söyleminden yola çıkarak, köktenci bir sorgulamanın izini sürmüş, somut (fiziksel) görünürden (fenomenden) ziyade, içsel (psikolojik) görüneni (fenomeni) sorgulamayı amaçlamıştır. Husserl'in *bilinç edimleri*[4] (algılama, hatırlama, hoşlanma vb.) olarak isimlendirdiği yönelimsellikler, "deneyim" adını verdiğimiz algısal olgulara karşılık gelmektedir (Ökten, 2006). Yani, fenomenoloji, deneyim adını verdiğimiz edimler aracılığıyla, olguları nasıl algıladığımızı, bilincimizle olgu arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu ortaya koyarak, olguları anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Bunu yaparken de olgularla ve dünya ile olan ilişkimizi koparmamakta, fakat bu ilişkiyi yeni bir yöntemle anlamaya çalışmamızın yolunu açmaktadır (Unat, 2012, s.11-16). Buradan çıkarımla fenomenoloji, deneyimi önceden verilmiş ve kategorilere tabi kılınmış rasyonel kabuller yerine, zihnimizin saf ifadeleriyle olguların nasıl tezahür ettiğinin arayışı olarak tanımlanabilir[5] (Barbaras, 2017, s.154-192).

Bir başka tanıma göre fenomenoloji, sorgulama ve kavrama biçimini dönüştürecek, *"yepyeni bir boyutta felsefe düşüncesi"* ihtiyacından doğmuştur. Bu felsefe yaklaşımının çıkış noktası, doğa bilimlerinin başlangıç noktasından farklılık arz etmektedir. Çünkü müspet bilimler, dünyaya ilişkin deneyimleri temel kabul ederek, sorgulamalarını somut ve kabullenilmiş bir gerçekliğe dayandırmaktadırlar. Halbuki felsefenin hedefinde, başlangıç ve dayanak noktaları dâhil, tüm rasyonel kabullerin de sorgulanması yer almalıdır. Ancak bu sorgulamalar sayesinde, dünyanın verili kabullerinden sıyrılıp, ilksel fenomenlere ve "öz"e ulaşmanın imkânı vardır (Kockelmans, 1991, s.111-140).

[1] Literatürde Türkçe'ye "Görüngübilim" olarak çevrilmektedir.

[2] Kartezyen felsefenin rasyonel kavrayış biçimini anlamak adına, Descartes'in balmumu çözümlemesini irdelemekte fayda vardır. Balmumu çözümlemesi, Descartes'in nesne ve olguları rasyonel kabullerle okuma biçimini öne alarak, balmumunun algısal niteliklerinden (koku, renk, doku, yumuşaklık vd.) ziyade, onun fiziksel kuvvetleriyle (konumu, biçimi vd.) ilgilenmesinden temellenir. Descartes'e göre, balmumu ateşe yaklaştığında, onu kuran duyusal nitelikler ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, nesnenin fiziksel niteliklerinin, duyusal niteliklerinden önde geldiğini iddia etmekte, nesne ve olguları, fiziksel gerçeklik üzerinden kavramaya çalışmaktadır (Merleau-Ponty, 2017, s.20-28).

[3] Yönelimsellik kuramı; zihnin bir özellik, şey, olgu karşısında, "temsil etme", "yerine geçme gücü" olarak tanımlanmaktadır. Kuram, zihnin tasarım yeteneğini, olguları birbirlerinin yerine koyarak anlam üretme ve farklı temsiller aracılığıyla düşünebilme gücünü ortaya koymaktadır (Chisholm, 1967, s.201).

[4] Husserl, bu algısal edimleri Yunanca bir sözcük olan "noesis" olarak isimlendirmektedir (Ökten, 2006).

[5] Uygur, fenomenolojinin bu yaklaşımı için, dünyanın apaçık ve kökten sorgulanması anlamında, "parantez içine almak" söylemini kullanmaktadır. Bu kavramı, Uygur; "... dünyanın sarsılmaz varlığı olduğu gibi kalmakta, yalnız, bu varlığın anlamı değişmektedir... doğal davranışın genel savı, artık 'parantez-içine-alınmış bir sav'dır ..." şeklinde açıklamaktadır Uygur'un "parantez içine almak" savı, fenomenolojinin "öze dayanan betimleme" söylemiyle paralellik taşımaktadır (Uygur, 2016).

Bu nedenle, fenomenolojinin amacının ve yönteminin ne olduğu, net bir biçimde ortaya konmamıştır. Husserl'e göre fenomenoloji, bilimlerin temellenmesine katkı sağlamak, felsefenin eleştirel yönünü harekete geçirmek, bilginin özgüllüğünü vurgulamak ve sorgulamak amacıyla bilinçli bir muğlaklığı barındırmaktadır. Bu muğlaklığı Kockelmans, fenomenolojinin sorgulama sahasını genişleten ve yeni bir başlangıç sunan bir bilim etkinliği olarak tariflemektedir (Kockelmans, 1991, s.111-140). Ökten ise, fenomenolojinin temel dayanağının, bilinç olduğunu öne sürmekte, geçmiş ve gelecek tüm deneyimlerin somutlaştığı yerin, şimdinin bilinci olduğunu vurgulamaktadır (Ökten, 2006).

Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Kavrayış Biçimine Olan Etkisi

Fenomenoloji kuramının, *"olguları nasıl kavradığımızın bizim bilincimizle ilişkili olduğu"* söylemi, yirminci yüzyılın düşünsel ortamı üzerinde köklü değişimlerin yaşanmasının yolunu açmıştır. Kartezyen felsefenin rasyonelliğe dayalı kavrama biçimi sorgulanmış, fenomenolojik bir yaklaşımla, varlığın özüne dair sorular çoğaltılarak, düşünme eylemi yön değiştirmiştir. Heidegger'in; *"Eğer var olanın çeşitli anlamları varsa, var olanın temel anlamı nedir?"* sorusu, fenomenolojik yaklaşımın, öze dair sorgulamalarının temelini teşkil etmektedir (Heidegger, 2001). Bu sorgulamayı, tüm kavrayış biçimlerini derinleştirmede kullanan Heidegger,[6] yirminci yüzyılın mekânını sorgularken, Brentano'dan etkilendiği soruyu, sorgusuna uyarlamıştır: *(Mekân, zaman, yer) çeşitli anlamlarla ifade edilirse, (onun) temel/ön/öz anlamı nedir?* (Heidegger, 2002).

Mekânın matematiksel koordinat düzleminden daha fazla anlamı barındırdığı görüşünün öne çıktığı bu dönemde (Koçyiğit ve Gorbon, 2012, s.95-113), fenomenolojik bir ele alış biçimiyle, mekân, bir yapısöküme uğratılmış, kökenine, tarihselliğine, geçmiş toplumların mekân algısına yönelik sorgulamalar çoğaltılmıştır. Kendisine atfedilen kartezyen kabullerden sıyrılan mekânın, çoklu anlamların kesişimini barındırdığı ve tarihsel bir arka planının olduğu gerçeğiyle yüzleşilmiştir. Mekânın kökenine dair soruların çoğaltıldığı bu dönemde, Norberg-Schulz, mekânın tarihsel serüveni ve kökensel algısını sorunsallaştırmış, antik döneme ait bir kavram olan *"genius loci"* (yerin ruhu) kavramını, sorgusunun merkezine taşımıştır. Heidegger'in varoluşçu fikirlerinden etkilenen ve *genius loci*[7] kavramı üzerinden mekânın kökensel ve tarihsel algısını irdeleyen Norberg-Schulz, yirminci yüzyılın mekân kavrayışının anlamsallığını aramıştır. *Genius loci* kavramı, mekânın fiziksel bir kavrayıştan öte, atmosferik ruhunu algılama arayışıdır. Mekânı, ait olduğu coğrafyaya dair tüm bileşenlerle birlikte ele alan kavrayışa göre, her varlık kendine özgü bir *öz*'e sahiptir, bu öz, varlığa karakterini veren olgudur ve "mekânın yere dönüşmesi"ni tetikleyen bir içeriği barındırmaktadır (Norberg-Schulz, 1982). Buna göre mekân, yer aldığı coğrafyaya ait tüm bileşenlerden arındırıldığında, bir boşluktan daha fazla anlamı barındırmamaktadır. Dolayısıyla mekân, tüm bu bileşenlerle birlikte anlamsallığa ulaşabilir. Giedion'un benzer yaklaşımıyla, mekân, kendisini oluşturan tüm bileşenlerle ayrılmaz bir bütünlük içerisindedir. Ayrılmaz nitelikteki bu heterojen yapıyı,[8] kartezyen kabullerin salt rasyonel ölçütleri aracılığıyla kavrama olanağı bulunmamaktadır (Giedion, 2008).

Genius loci kavramının, yirminci yüzyılın mekân tartışmalarının merkezine taşınması, mekânın kökenine dair tarihsel kavrayışın ve toplumsal yaşantının mekân üzerine etkilerine yönelik sorguların çeşitlenmesinin yolunu açmıştır. Rossi, bu tartışmaları, kent mekânı bağlamında ele alarak, mekânın anlamsallığını sorgulamıştır. İnsan eliyle yapılan tüm yapılı çevreyi, *"artifakt"* olarak isimlendiren Rossi, kökensel tarihselci bir yaklaşımla, "hafıza" olgusunu "kentin zamansallığı" ile "yer" kavramını "locus" ismini verdiği kentin "bağlamı" ile ilişkilendirmiştir. Kartezyen felsefenin rasyonel kabulleriyle, bu tarihsel ilişkiselliği kavrama ihtimalinin olmadığını, yalnız zamansal bir algılamayla, kentle "hemhal olan" locus'un anlamına yaklaşılabileceğini vurgulamıştır (Rossi, 1984). Norberg-Schulz'un fenomenolojik bir köktenci tarihsel okumayla, *yer* olarak tanımladığı atmosferik içerik, Rossi'de kentin zamansallığına bulanmış, *locus* kavramı olarak karşılık bulmaktadır. Benzer şekilde Gregotti, ölçütlerle sınırlandırılan kavrama biçiminin aksine, mekânın, derinleşen bir katmanlılığı barındırdığını, bu katmanlılığın, varoluştan bu yana, tarihsel ve toplumsal olguların birikmesiyle oluştuğunu vurgulamaktadır. Gregotti, Norberg-Schulz'ta *genius loci*, Rossi'de locus olarak vücut bulan bu köktenci sorgulamanın, mekânın katmanlaşan anlamsallığını algılamanın bir yolu olduğunu belirtmekte, mekânın tarihselliğine ait her türlü veriyi, mekânı okumanın bir aracı olarak görmektedir (Gregotti, 1985). Mekânın çoklu anlamsallığına vurgu yapmak için kavramsallaştırılan

[6] Özünde Heidegger, Descartes'ten bu yana, "nesneleştiren", "hesaplayan", "formüle indirgeyen" kavrayış biçimine karşı çıkmakta, bunun bir "düşünmeme' edimi olduğunu dile getirmektedir. Heidegger'e göre, artık "düşünülmeyen" bir çağda var olmaktayız. Bu sebeple, bizi yanlış sorular sormaya sevk eden kartezyen kavrama biçimini bir kenara bırakıp, Platon ve Aristoteles öncesi dönemlerde olduğu gibi, düşünme etkinliğini öne çıkarmaya çaba harcamalıyız (Heidegger, 2002).

[7] Norberg-Schulz, genius loci kavramını şöyle tanımlamaktadır: "... Bir yerin kimliğinin insanın kimliğinin gelişmesinde çok önemli bir rolü olduğuna daha önce dikkat çektim, insan varlığı bir vakum içinde değil, sürekli ve karşılıklı bir ilişki kurduğu çevrenin bir parçası olarak gelişir. Gerçekleşen bir şey için 'yer almak' deyimini kullanırız. Bu deyim aslında yer kavramının varoluş için temel önemine dikkat çeker. Yerde hayat yaşanır. Antik dönemde insanlar bu kavramı 'genius loci' terimiyle karşıladılar. Her yer kendine özgü bir karaktere sahipti ve herhangi bir yerde yerleşip orada yaşamak için ilk önce o yerin ruhuyla anlaşmak gerekiyordu ..." (Norberg-Schulz, 2001, s.42-43).=

[8] "Heterojenlik" kavramına, Deleuze ve Guattari'nin, yirminci yüzyıl mekânını kavramsallaştırma çalışmalarında da rastlamaktayız. Deleuze ve Guattari, heterojenlik kavramını, mekânın sürekli bir dönüşüm içerisinde, her an değişen çoklu anlamsallığını tanımlamak için kullanmaktadır (Deleuze ve Guattari, 1987).

"katmanlaşma" kavramına, Rajchman'nın mekân sorgusunda da rastlamak mümkündür. Kartezyen yaklaşımın, mekânı, *"içi doldurulacak hacimsel bir boşluk"* olarak ele aldığını ileri süren Rajchman, mekânın, durmaksızın yenilenen anlamsallığını, katmanlar olarak tanımladığı edimler aracılığıyla devinimsel bir dönüşümü sürekli kıldığını vurgulamaktadır (Rajchman, 1998).

Kökene ait tarihselci sorgulama biçimi, yirminci yüzyılın mekân tartışmalarında, önemli bir kavramı beraberinde getirmiş, o döneme kadar eşdeğer anlama sahip olduğu düşünülen *mekân* ve *yer* olgularının iki farklı kavrama karşılık geldiğini ortaya koymuştur. Genius loci kavramıyla mekân ve yer arasındaki farkı irdeleyen Norberg-Schulz, bu ayrımı; *"… Yerin anlamı nedir? Pek çok kişi yeri mekânla eş anlamlı kabul ediyor ve yer sorununa mekânsal organizasyon problemi gibi yaklaşıyor… yer öncelikle somut olarak 'burayla' ilgilidir, halbuki mekân soyut bir kavramdır… yerin tanımı somut hatta fenomenolojik terimlerle yapılmalıdır…"* ifadeleriyle bu ayrımı vurgulamaktadır (Norberg-Schulz, 2001, s.42-43). Yer, coğrafyaya ait süregelen tarihsel ve toplumsal tortulaşmış bilgiyi barındırmakta, bu bilgi sayesinde mekânın üretimini *yer*'e özgü kılmakta ve farklı coğrafyalarda mekânın aynılığını imkânsızlaştırmaktadır. Pallasma'nın mimari ögeler aracılığıyla ortaya koyduğu bu durum, *yer*'e ait bilginin, edimlerimiz aracılığıyla açığa çıktığı söylemine dayanmaktadır. Pallasma, tüm mimari unsurların (kemer, tonoz, açıklık vd.), her coğrafya ve kültürde, mimarinin her formunda bulunmasının olası olmasına rağmen, farklı anlamsallıkları barındırdıklarına dikkat çekmektedir. Tüm bu mimari unsurların barındırdığı farklı anlamsallığın kaynağının tarihsel, kültürel, toplumsal edimler olduğunu vurgulamış, bu edimlerin algımızı da şekillendirdiğini ifade etmiştir (Pallasmaa, 1987). Mekânın durağan bir yapıya sahip olmadığını ve yer'e ait olgularla derinlikli bir heterojen yapıyı barındırdığını vurgulayan Pallasmaa, Norberg-Schulz gibi, bu derinlikli yapının durağan ölçütler aracılığıyla, ölçülebilir bir niteliğe sahip olamayacağını belirtmektedir. *Genius loci* kavramının ortaya koyduğu yer olgusunun, aşkın bir toplumsal ve tarihsel bilgiyi barındırdığı söylemine, Auge'nin topluluklar üzerinden yaptığı somut gözlemlerde de rastlamaktayız. Alladianlılar[9] üzerinden *genius logi* kavramının karşılığını arayan Auge, *"kimliklerin, ilişkilerin ve hikâyenin üretilebileceği*" mekân olarak tanımladığı *yer*'i (Hubbard ve Kitchin, 2018), ziyaret edenlere tanıdık gelen, kimlik kazanmış çevreler olarak tasvir etmektedir. Norberg-Schulz'un *"burayla ilgili olma"* söylemiyle kavramsallaşan yer kavrayışı, Auge'de yer aldığı coğrafyanın tarihsel ve toplumsal bağlarıyla ilişkili *"kimlik kazanmış çevreler"* olarak karşılık bulmaktadır (Auge, 1997).

Heidegger fenomenolojisi, bir varlığı, dışsal bir nesneye indirgemek yerine, ilksel anlamını sorgulamak ve böylece varoluşsal "öz"e dair ontolojik bir içeriğe yaklaşmayı amaçlamaktadır (Heidegger, 2001). Dolayısıyla *yer* kavramına, kartezyen düşünce biçiminin yalnızca görmeye dayanan ele alış biçimiyle ulaşılamaz, bunun yerine fenomenolojik sorgulamanın açığa çıkardığı duyumsal deneyimler temelli ontolojik bir içerikle yaklaşılabilir (Hisarlıgil, 2007). Seamon'ın *"içtenlikle görmek"* olarak kavramsallaştırdığı (Seamon, 1989) bu ontolojik temelli bütüncül bakış, coğrafyanın sahip olduğu tarihsel ve toplumsal gizil bilgiyi, yer olarak kavramamıza yardımcı olmaktadır (Hisarlıgil, 2007). Casey, bu durumu, toplumsal ve tarihsel bağlarla ilişkili bir hâl olarak ele almış ve yer'i, mekânın derinleşmiş formu olarak tanımlamıştır. Mekânın ölçülebilir somutluğu ile yerin muğlaklığını ve ilişkiselliğini *"… Mekân sonsuzca geniş-se, yer belirsizce çoktur …"* söylemiyle ortaya koyan Casey, yeri ölçülebilir olandan bağımsız, deneyimle anlamlandırılabilecek bir olgu olarak tariflemiştir (Casey, 1997). Bu kavramsallaştırma biçimini, Cresswell ve Smith'in mekân-yer üzerine yaptıkları kuramsal çalışmalar da desteklemektedir. Cresswell, mekânı, konumla ve ölçülebilir hacimsel ifadelerle somut bir içeriğe sahip olarak tanımlarken,[10] yeri, tüm fiziksel unsurlardan arınmış, ilişkiler ve bağlantılarla okunan bir olgu olarak yorumlamaktadır (Cresswell, 2004). Benzer yaklaşımla Smith de kartezyen felsefenin yalıtılmış mekânını, *"boş bir matris"* olarak tanımlarken, mekânın toplumsal ilişkiler ve süreçlerle kavranabilecek bir ürün olduğunu ileri sürmüş, geliştirdiği *"mutlak"* ve *"görece"* mekân kavramları üzerinden, mekânsallığının ilksel anlamını sorgulamıştır[11] (Smith, 1993). Smith, *"boş bir matris"* söylemiyle, kartezyen kavrama biçiminin, mekânı salt rasyonel kabullerle, durağan bir nesneye indirgediğini belirtmiştir. Hâlbuki mekân, fenomenolojik bir okumayla devinimsel bir döngünün içerisinde durmaksızın değişmektedir. Bollnow'a göre, mekân, kendisine eklemlenen olgularla sürekli hareket halinde olan bir organizma gibidir. Bu hareketin temel kaynağı ise, insan bedeninin deneyimler aracı-

[9] Alladianlılar, Fildişi Sahilleri'nin batısında lagün bölgesinde yaşayan bir topluluktur.

[10] Bu sebeple, Cresswell'e göre, mekânın farklı önadlarıyla (dış, iç, geometrik, hacimsel vb.) nitelendirilmesi olasıyken, yerin böyle bir ilişkilenme biçimine sahip olması olası değildir (Cresswell, 2004).

[11] Mekân okumalarını, toplumsal ölçütler ve coğrafya verileri yardımıyla değerlendiren Smith, "mutlak mekân" olarak adlandırdığı kartezyen felsefenin mekân okuma yönteminin karşısına, "görece mekân" olarak isimlendirdiği bir kavramı koymuştur. Görece mekân, iki açıdan mutlak mekândan ayrışmaktadır. İlki, Smith'e göre, toplumların sosyoekonomik süreçleri mekânsal farklılıkların doğmasına sebep olur veya bu farklılıklar mekânı dönüştürebilir. İkinci olarak, mutlak mekânın yaratımı, çeşitli ölçütlerle belirlendiğinden öncesinde tahayyül edilebilirken, görece mekânın biçimi hakkında bir fikre sahip olmamız olası değildir. Sosyokültürel etmenler ve coğrafyaya ait farklılıklar, bizi görece mekân konusunda bir araştırmaya iter. Fakat mutlak mekânın kabulleri belirli olduğundan böyle bir araştırmaya ihtiyacı yoktur. Smith'in mekânın kavramsallaştırmasına bir diğer katkısı da "mekânı ölçeklendirme" konusunda olmuştur. Smith, evrensel ölçüm kriterlerinin durağanlığı ve formüle edilmiş bir kavrama biçimine hizmet ettiği iddiasını taşıyarak, kartezyen ölçeklendirmeye dayalı anlayışı reddetmektedir. Smith'e göre bir mekânın özgüllüğü gibi, mekânı değerlendirme ölçeklerinin de üretilmesi gerekmektedir. Bu üretilme işleminde, toplumsal ve coğrafik değerlerin önemli olduğunun akılda tutulması gereklidir (Smith, 1993).

[12] Bollnow, kartezyen kavrama biçiminin, insanın mekânda bir nesne olarak bulunduğu görüşünün aksine, Heideggerci bir yaklaşımla, bedenimizin deneyimler aracılığıyla mekânla bütünleştiğini vurgulamaktadır (Bollnow, 2008).

lığıyla mekânın içerisinde var olmasıdır.[12] Bu açıdan mekân, iki nokta arasında geçen bir doğrunun hesaplandığı gibi ele alınamaz, çünkü mekân, hesaplanamaz tezatlarla dolu anlık hareketleri sunmaktadır. Bu sebeple, Bollnow'un mekân çalışmalarında, kavramsallaştırılan birçok mekân adlandırmalarıyla karşılaşmak olasıdır,[13] bu durum Bollnow'a göre mekânın durağan olmadığının ispatı niteliğini taşımaktadır (Bollnow, 2008).

Mekân kavramının anlamsallığını irdeleyen tüm bu olgular, fenomenolojinin "öz"e ait olanın arayışı içerisinde olduğu, ilksel fenomenlere yönelik sorgulama biçimini içermektedir. Husserl'in, *bilinç edimleri* adını verdiği deneyimlerimiz aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini savunduğu, bilincimizde yer eden bu edimlerin şekillenmesinde, toplumsal ve gündelik yaşantımız, var olduğumuz coğrafyaya dair süregelen alışkanlıklarımız, yadsınamaz bir role sahiptir (Husserl, 2010). Fenomenolojinin köktenci sorgulama biçimi, toplumsallığın ve gündelik yaşantının açığa çıkardığı formüle edilemez edimleri irdelemekte, insan bedeninin ve toplamsal yaşantının kökensel bir okumasını ve sorgulamasını amaç edinmektedir. De Certeau, davranışlarımızı şekillendiren tüm edimleri, "*sözsüz tarihler*" olarak kavramsallaştırmakta,[14] mekânı, tüm bu edimlerin pratik edildiği yer olarak tanımlamaktadır. De Certeau'ya göre, kartezyen felsefenin, mekân olarak adlandırdığı olgu, hesaplanabilir boş bir hacimselliktir. Bu hacimsellik, ancak pratik edildiğinde bir mekâna dönüşebilir. Örneğin, bir sokak ancak onun üzerinde yürüyenlerle birlikte bir "mekânsallığa" bürünebilmektedir[15] (De Certeau, 2009). Burada de Certeau'nun vurguladığı "hacimsellik"-"mekânsallık" söylemi, Heidegger ve Descartes'in mekân algısının temel ayrımını fark etmemizi sağlamaktadır.[16] Descartes'in, mekânın, *içi boş ve nesnelerle doldurulabilir bir sınır teşkil ettiği* söyleminin aksine, Heidegger, mekânın, nesnenin ve bedenin doldurduğu bir kalıp olmadığını, bizim var olma biçimimiz olarak, bir bütünlüğü ifade ettiğini vurgulamakta (Hisarlıgil, 2007), insan bedeni ve mekânın ayrık bir biçimde tasavvur edilemeyeceğini ifade etmektedir (Heidegger, 2001).

Fenomenolojinin, Kartezyen kavrayışın aksine, insanın mekânda bir nesne olarak var olmadığı, deneyim aracılığıyla, mekânla ayrılmaz bir bütüncül ilişkiselliği temsil ettiği söylemi, Lefebvre'in mekân düşüncesinin ana kurucu unsuru olmuştur. Toplumsallık ve gündelik yaşantıya ait ilişkisellik üzerinden "mekânın üretimi"ni sorgulayan Lefebvre'e göre, Aristoteles'ten beri mekân, zamanla birlikte anılmış, mutlak sınırlar içerisine alınmamış, toplumsal olanla iç içe ve canlı bir şekilde süregiden bir devinimsellik içerisinde var olmuştur. Lefebvre, tarihsel bir yapı olarak tanımladığı mekânı, bireyden kente, üretimden siyasete, toplumsal yaşantıdan psikolojiye kadar çok yönlü ve kapsamlı bir okumaya tabi tutmuş ve mekânın çoklu anlamsallığını açığa çıkarmıştır. Mekân felsefesini; *"(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür"* özü üzerine kuran Lefebvre, kartezyen mekân anlayışına yönelttiği sorularla, mekânın yalıtılmış ve durağan bir olgu olmadığını, aksine devingen, canlı ve evrilen bir şey olduğunu ileri sürmüştür. Üretiminden itibaren irdelemek adına geliştirdiği "mekânsal üçlü diyalektiği"nde, mekânı, *"mekânsal pratikler", "mekân temsilleri"* ve *"temsil mekânları"* olarak üç fazda irdelemiştir[17] (Lefebvre, 1991).

Lefebvre'in, insanın tüm ilişkiselliğinin, mekânın üretimine yönelik köktenci bir sorgulama aracı olarak kullanmasına benzer yaklaşımı, Soja'nın mekân sorgusunda da görmek mümkündür. Soja, mekânsallığın sosyal yaşam içerisindeki rolüne dair kuramsal çalışmalar geliştirmiş, toplumsallığın tarihini mekân okumalarına dâhil ederek, mekânın var olan anlamını genişletmeye çalışmıştır. Tarihin bir arşiv-veri niteliğinden daha fazlasını barındırdığını ifade eden Soja, geliştirdiği *"mekânsal trialektik"* kuramıyla birlikte, mekanı, *"mekânsal, toplumsal, tarihsel"* olguları merkeze alan üç sacayağı üzerinden okumaya çalışmıştır (Soja, 2017). Benzer yaklaşıma, Castells'in mekânı kavramsallaştırma çalışmalarında da rastlamak mümkündür. Toplumun gündelik yaşantısının ve davranış biçimlerinin tarihselliği üzerinden mekân sorgusunu gerçekleştiren Castells, bu toplumsalcı kavrama biçiminin mekânın özünü teşkil ettiğini savunmuş ve mekân okumalarının merkezine yerleştirmiştir. Mekânı, toplumun yansıması değil, toplumun kendisi olduğu söylemiyle, mekânı kavramanın, ontolojik bir toplumsallık ve tarihsellik okumasıyla mümkün olabileceğini vurgulamıştır (Castells, 1983).

Fenomenoloji, edimler olarak tariflenen deneyimler aracılığıyla, dünyada varoluşumuzu keşfetmemiz ve duyumsamamız eylemidir. Heidegger'e göre varoluşumuzu bir yer'le tanımlayabiliriz (Heidegger, 2001). Merleau-Ponty ise, *"çevrenin bizim düşündüğümüz değil, bizim yaşadığımız şey"* olduğunu vurgulayarak, deneyimin algımızdaki rolünün önemini belirtmektedir. Merleau-Ponty'e göre deneyim dört insan eylemselliği üzerine kuruludur: *mekân, zaman, beden ve ilişkiler*. Merleau-Ponty, bedenin mekândaki hâlini, hem nesne hem de özne olarak tanım-

[13] Hodolojik mekân, antropolojik mekân, anlık mekân, gece-gündüz mekânları vb. (Hisarlıgil, 2007).

[14] De Certeau'ya göre sözsüz tarihler gündelik yaşantıya ve kültürel olana dair tüm olguları (kıyafetler, yemekler, yürüme alışkanlıkları vs.) ve coğrafyaya ait alışkanlıklarımızı içermektedir (De Certeau, 2009).

[15] "... Kent statik bir plana yukarıdan bakarak değil yürüyerek anlaşılır..." söylemi, de Certeau'nun haritalandırılan bilgiye şüpheyle yaklaşımını göstermekte, deneyime ait bir edimin (yürüme eylemi) mekânı kavramak için gerçek bir okuma biçimi olduğu vurgusu sunmaktadır (Hubbard ve Kitchin, 2018).

[16] Bir başka deyişle, bu iki kuramcı üzerinden kartezyen ve fenomenolojik düşünce biçimlerinin mekân algısını kavramamıza imkân tanımaktadır.

[17] Lefebvre, mekânsal üçlü diyalektiğinin "mekânsal pratikler" fazında, mekânı tarihsellikle ilişkilendirmiş, zamansal süreç içerisinde zihnimizde yer eden mekân algılayışımızla bağdaştırmış, "mekân temsilleri" fazını, belirli kodlar, kanonlar, mesleki ve planlama bilgileri doğrultusunda ortaya konmuş mekân olarak tanımlamış, "temsil mekânları" fazını ise, çeşitli imge ve sembollerle, "oturanların" ve "kullananların" toplumsallığının ve gündelik yaşantısının kodlarını barındıran mekânlar olarak yorumlamıştır (Lefebvre, 1991).

lamaktadır. Çünkü beden, kendi deneyimini ve mekândaki hâlini gözlemleme şansına sahip olamayacağı için bir nesne konumunda iken, diğer nesneleri gözlemleyebilme yetisine sahip olacağı için de bir özne konumunda yer almaktadır. Kartezyen kavrayışın nesne tanımını mekânda pasifize olmuş hacimsel bir imge olarak yorumlayan Merleau-Ponty, fenomenolojik bir yaklaşımla, özne-nesne ayrımını sonlandırmakta, bedenimizin, deneyim aracılığıyla, mekânı *yer*'e dönüştüren asli unsur olduğuna dikkat çekmektedir (Merleau-Ponty, 2005). Merleau-Ponty'ye göre bedenimiz *"elin aleti kavraması gibi, mekânı kavrar, mekânda barınır, mekâna dadanır".* Bedenimizin sahip olduğu duyusal hareketler, mizaç, algılayış ve kavrayış biçimi gibi edimlerin mekânla kurduğu ilişki, kartezyen kavrayışın 'ölü' bir kavrama deneyiminden oldukça farklıdır (Merleau-Ponty, 2017, s.20-28). Fenomenolojik düşünce biçimine göre beden,

Tablo 1. 20. yüzyıl kuramcılarının mekân kavramsallaştırması

Mekân Kuramcıları	Kartezyen felsefeye yönelik mekân okuması ve eleştirel tavır	Fenomenolojik bakış açısıyla mekân okuması ve eleştirel tavır
Martin Heidegger	Kartezyen felsefe bir tür, 'nesneleştirme', 'hesaplama', 'formüle etme' eylemidir. Bu anlamıyla mekân, standardize edilerek indirgenir.	Fenomenolojik bakış açısı, toplumsal yaşantının açığa çıkardığı formüle edilemez 'şeyler'le mekândan ayrılarak yer kavramının önünü açmıştır.
Christian Norberg-Schulz	Mekân ve yer eşdeğer bir anlama sahip değildir. Mekân, topoloji ve geometri terimleriyle tanımlanabilir.	Yer mekândan ayrılan somut olmayan atmosferik bir yapıya (antik dönemlerden günümüze kadar gelen 'genius loci' olarak isimlendirilen) sahiptir.
Marc Auge	İlişkisel, tarihsel ve kimlikle ilgili olmadan, üretilen 'yer olmayan' mekânlardır.	"kimliklerin, ilişkilerin ve hikayenin üretilebileceği" mekânlardır.
Edward Casey	'Mekân sonsuzca geniştir' tanımıyla mekânı niceliksel bir okuma yoluna gitmektedir.	'Yer belirsizce çoktur' tanımıyla yeri deneyime dayalı olarak algıladığımızı belirtmektedir.
Tim Cresswell	Mekân anlamlı konumlardır, hacimle ve ölçülebilir niteliklerle ifade edilir.	Yer fiziksel ve metrik ifadelerden bağımsız anlamsal katmanlar ve ilişkilerle okunabilir.
Juhanni Pallasma	Mimariye ait unsurlar (kubbe, kemer, taşıyıcı vs.) mekânın formlarıdır.	Psikolojik, kültürel, düşünsel bir çok edim veya toplumsal 'şeyler' bu formlara anlamsallık katarak mekânı tanımlar.
Aldo Rossi	İşlevsel mekân yapılı çevrenin artifaktıdır.	Bu artifaktlar, kentin hafızası ve zamansallığıyla bütünleştiğinde kentin 'locus'una (yer) karışır.
Vittorio Gregotti	Modernist düşüncenin ölçeğe dayalı mekân kurma pratiği, psikolojik ve sosyolojik değerlerin mekân kurmadaki rolünü bastırır.	Çevreye ve toplumsala ait veriler mekân kurmanın temel yaklaşımı ve öngörüsüdür.
Henri Lefebvre	Mekân temsilleri; belirli kodlarla oluşturulmuş, mesleki bilgilerin, planlama kabullerinin, uluslararası kanonların ve ölçütlerin bir üretimidir.	Temsil mekânları; imge ve sembollerin, 'oturanların', 'kullananların' ve kimi sanatçıların işaretlerini taşıyan, 'yaşanan mekân'dır.
Edward William Soja	Fiziksel temelli mekân, mekânın anlamsallığından uzaktır.	Mekân, 'mekânsal trialektik' olarak isimlendirilen üç kavramla (mekânsal, toplumsal, tarihsel) anlamsallık kazanır.
Michel de Certeau	Geometrik hesaplamalarla oluşturulan olgu, pratik edilmeden önce boş bir hacimsellikten ibarettir.	Hacimsellik, insan etkinliği ile pratik edildiğinde mekâna dönüşür.
Manuel Castells	Mekânı kuran fiziksellik değil tarihselliktir.	Mekân, toplumun bir yansıması değil, toplumun kendisidir.
Neil Smith	Fiziksel değerlere dayalı mutlak mekân, henüz doldurulmamış boş bir alan ve matristir.	Fenomonolojik kavrayışa yakın görece mekân, toplumsal sosyokültürel ve coğrafyaya bağlı belirsizliklerle zenginleşir.
Maurice Merlau-Ponty	Nesnelerin mekânda bulunma hali, hacimsel bir okuma halidir.	Beden-mekân okuması üzerinden, mekân, algısal kavrayışımız aracılığıyla şekillenir.
Otto-Friedrich Bollnow	Kartezyen mekân, mekânı homojen olarak gören, iki nokta arasında durağan bir anlama karşılık gelen, hesaplanabilir bir nitelik olarak ele almaktadır.	Mekân, eklemlenen, eksilen, azalan, çoğalan, haraket halinde bir heterojenliğe karşılık gelen bir yapıdır.
John Rajchman	Kartezyen kavrayış biçimi mekânı içi doldurulacak bir hacimsellik olarak görmektedir.	Mekân tamamlanmış bir olgu değildir, yeni kavrayışlarla sürekli anlamsallığı değişen bir yapıya sahiptir.

bir mekânda var olarak, mekânın gizil mekânsallığını açığa çıkarır. Beden, mekânı keşfederek ve yeniden anlamlandırarak, mekânı *"yer"*e dönüştürür. Bu anlamda, *mekân, zaman, beden ve ilişkiler* mekânsallığın kurucu unsurlarını teşkil etmektedir (Merleau-Ponty, 2005).

Fenomenolojik düşünce biçiminin getirdiği, tarihsel ve toplumsal sorgulamalar neticesinde, bilinçsel edimlerimizi merkeze alarak, yirminci yüzyılın mekânını kavrama etkinliği, mekân kavrayışında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde kartezyen felsefenin ölçütlere, rasyonel kabullere ve netliğe dayalı algıma biçimi sarsılmış, mekânın çok yönlü anlamı ortaya konmuştur. Çalışmada, bu durum, yirminci yüzyıl zaman dilimi içerisinde, mekân tartışmalarına yön veren kuramcılar ve mekânı sorgulama biçimleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan kuramcıların mekâna yönelik kartezyen ve fenomenolojik okuma yaklaşımları Tablo 1'de özetlenmiştir.

Sonuç

Yirminci yüzyıl, fenomenolojik düşünce biçiminin getirdiği çok boyutlu sorgulamalarla, mekânın yeni anlamlarının tartışıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde, özellikle mekânın toplumsallığı, tarihselliği, kökenine dair tartışmalar üzerine yoğunlaşılmış, mekân olgusu içerisinden, birçok yeni alt anlam ve kavramın çeşitlenmesinin yolu açılmıştır. Bu tartışma başlıkları da kuramcılar tarafından, farklı açılımlarla sorgularına dahil edilmiştir. Örneğin; tarihsellik söylemi, Norberg-Schulz'da "yer"in kavramsallaştırıldığı *genius loci* olarak ortaya çıkarken, Rossi'de *kentin zamansallığı*, de Certeau'da *kentin epistemolojik irdelenmesi*, Auge'de ise *kimliklere özgü hikâyelerin üretilebileceği yaşam alanları* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka yönelim olarak, mekânın hacimsel algısı eleştirilmiş, mekânın *edimler ve yaşamsal etkinlikler* aracılığıyla gizli anlamı aranmıştır. Bu durum, Heidegger'de *formüle edilemez "şey"ler*, Lefebvre'de toplumsal edimlerin şekillendirdiği *temsil mekânları,* Smith'de *sosyokültürel ve coğrafyaya bağlı edimler*, Bollnow'da yaşantının değişkenliğine dayalı *heterojenlik* olarak vücut bulmuştur. Tüm bu kuramcılar, yaşantının gizil unsurlarıyla mekânın anlamsallığının arayışına girmişlerdir.

Bu edimler aracılığıyla sorgulama sayesinde, kartezyen felsefenin, mekânı tek yönlü okuma yaklaşımı parçalanmış, mekânın anlam sahası genişlemiştir. Öyle ki, zenginleşen tartışmaların sağladığı çoklu anlamlarla birlikte, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, mekânın sadece mimarlığın öznesi olmadığı anlaşılmış, sosyolojiden antropolojiye, coğrafyadan felsefeye kadar birçok bilim dalıyla temas etmesinin yolu açılmıştır. Mekân artık kabullerin ve ölçütlerin içerisine hapsolmuş hacimsel bir olgu değil, varoluştan itibaren serüvenine devam eden, toplumsal, kültürel, çevresel ve daha birçok yönelimle devinimini sürdüren, canlı ve değişken bir organizma olarak algılanmaya başlamıştır. Bu algılama biçimi, insanı merkeze alarak, kavrama, deneyimleme, dönüştürme ve değiştirmeye dair üretimleri mekân sorgusunun bir aracı olarak görmüştür. Bu anlamda kartezyen felsefenin mutlak mekân kavrayışı yerine, insanın tarihsel ve toplumsal yaşantısının bir ürünü olan fenomenolojik bağlamda mekân düşüncesi geçtiğimiz yüzyılın düşünsel ortamında etkili olmuştur.

Yaşantı dinamikleri durmaksızın değişmektedir. Buna bağlı olarak algımız, deneyimlerimiz, bedenimiz, toplumsal yaşantımız, tüm yaşamsal ve zihinsel edimlerimiz de stabil kalmamaktadır. Bu durum, fenomenolojinin bize fısıldadığı savı güçlendirmektedir; değişen tüm toplumsal ve yaşantı edimleriyle beraber, mekân kavrayışımız da dondurulmuş bir alana sıkışmamakta ve sürekli olarak değişmektedir. Kartezyen anlayışın öne sürdüğü durağanlığın, gündelik yaşantının devingen yapısıyla uzlaşması olası değildir. Fenomenoloji, dondurulmuş bir sabitliğin mekânını değil, akıp giden yaşantının edimleri aracılığıyla, mekânın anlamsallığını aramaktadır. Bu anlamsallık ancak içinde bulunduğumuz zaman dilimi ve edimlere dayalı deneyimlerimiz aracılığıyla keşfedilebilir.

Kaynaklar

Auge, M. (1997), Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity, İngilizceye Çeviri: John Howe, Verso Press.

Barbaras, R., (2017), Vücudun Fenomenolojisinden Tenin Ontolojisine, Çeviren: Tonak, G., Maurice Merleau-Ponty, Sayı: 88 / Sonbahar 2017, s.154-192, Cogito, Yapı Kredi Yayınları.

Bollnow, O. F. (2008), Human Space, Çeviren: Shuttleworth, C., Hyphen Press.

Casey, E. (1997), The Fate of Place: A Philosophical History, University of California Press.

Castells, M. (1983) The City and the Grassroots: A Cross – Cultural Theory of Urban Social Movements, University of California Press.

Chisholm, Roderick M. (1967), "Intentionality", The Encyclopedia of Philosophy, Cilt No: 4, Sf.. 201.

Cresswell, T. (2004), Place: A Short Introduction, Blackwell Publishing.

De Certeau, M. (2009) Gündelik Hayatın Keşfi 1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları, Çeviren: Arslan Özcan, L., Dost Yayıncılık.

Deleuze, G., Guattari, F. (1987), A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, University of Minnesota Press.

Giedion, S. (2008), Space, Time and Architecture: Growth of a New Tradition, Harvard University Press.

Gregotti, V. (1985), Territory and Architecture, Academy Press.

Heidegger, M. (2001), Being and Time, İngilizceye Çeviri: Macquarrie, J. & Robinson, E., Blackwell Press.

Heidegger, M. (2002), Hümanizm Üzerine Mektup, Hümanizmin Özü, Çeviren: Aydoğan, A., İz Yayıncılık.

Hisarlıgil, B. B. (2007), "Yer"leşmenin Düş(üm)lenmesi: Geleneksel Anadolu Yerleşimlerinde "Ara"lar, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Hubbard, P., Kitchin R. (2018), Mekan ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler, Çeviri Editörü: Duman, B., Çevirmen: Ataman, E., Ş., 1. Basım (2018), Litera Yayıncılık.

Husserl, E. (2010), Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, Çeviren: Tepe, H., 1. Baskı, Bilge Su Yayıncılık.

Kockelmans, J. J., (2010), Edmund Husserl ve Fenomenoloji, Bellek: Öncesiz, Sonrasız, Sayı: 50 / Bahar 2007, s.111-140, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları.

Koçyiğit, R. G., Gorbon F. (2012), Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin - Yeniden Üretimi, Tasarım + Kuram Dergisi, 13. Sayı, s. 95-113.

Lefebvre, H. (1991), The Production of Space, Çeviren: Nicholson, S., D., Blackwell.

Merleau-Ponty, M., (2005), Phenomenology of Perception, Çeviren:. Smith, C., Routledge.

Merleau-Ponty, M., (2017), "Dünyamız Tamamlanmamış Bir Eser…", Çeviren: Ömer Aygün, Maurice Merleau-Ponty, Sayı: 88 / Sonbahar 2017, s.20-28, Yapı Kredi Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (1982), Genius Loci – Towards a Phenomenology of Architecture, Rizolli Publishers.

Norberg-Schulz, C. (2001),Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma, Çeviri: İdil Üçer, Mimarlık Dergisi, Sayı: 297, (2001/Ocak-Şubat), s.42-43.

Ökten, K. H. (2006), Heidegger Kitabı, 2. Basım, Agora Kitaplığı.

Pallasmaa, J. (1987), The Social Commission and the Autonomus Architect, Harvard University Review, 6, p. 115-121.

Rajchman, J. (1998), Constructions, Massachusetts Institute of Technology Press.

Rossi, A. (1984), The Architectural of the City, The MIT Press.

Seamon, D. (1989), Humanistic and Phenomenological Advances in Environmental Design, Humanistic Psychologist, Sayı:17, s.280-293.

Smith, N. (1993), Homeless/Global: Scaling Places, J. Bird, B. Curtis, T. Putman, G. Robertson & L. Tickner (eds), Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change, Routledge.

Soja, E. W. (2017), Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekanın Yeniden İleri Sürülmesi, Çeviri: Çetin, Y., Sel Yayıncılık.

Unat, O. (2012), Husserl ve Görüngübilimcilik, Dört Öğe Dergisi, Sayı 1, s.11-16, Nobel Yayıncılık.

Uygur, N., (2016), Ermund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları.